

Juridiska fakultetsstyrelsen
Universitetslektor Karol Nowak

Justitiedepartementet

Remiss: EU-kommissionens förslag till direktiv om skydd för personer som deltar i den offentliga debatten mot uppenbart ogrundade rättsprocesser och rättegångsmissbruk

Ju2022/01690

Juridiska fakultetsstyrelsen vid Lunds universitet, som har anmodats att yttra sig över rubricerat betänkande, får härmed avge följande yttrande. Yttrandet har utarbetats av universitetslektor Karol Nowak.

Kommissionens förslag

Förslaget syftar till att uppenbart ogrundade rättsprocesser och rättegångsmissbruk som avser att hindra deltagande i den offentliga debatten, så kallade munkavleprocesser, skall kunna förhindras.

Avsikten med förslaget är att stärka mediernas mångfald och frihet i Europeiska unionen. Initiativet omfattar även människorättsförsvarare med flera som allt oftare utsätts för den här typen av processer.

Förslaget är tänkt att skydda de som blir måltavlor för munkavleprocesser och förhindra att fenomenet ökar ytterligare i EU. För närvarande har ingen av medlemsstaterna särskilda skyddsåtgärder mot sådana processer och bara ett fåtal överväger att införa sådana skyddsåtgärder. Det finns inte heller några regler på EU-nivå om munkavleprocesser. Genom att utveckla en gemensam syn inom EU på vad som utgör en munkavleprocess och genom att införa rättssäkerhetsgarantier syftar förslaget till att ge domstolarna effektiva verktyg att hantera munkavleprocesser och ge de som blir måltavlor förutsättningar att försvara sig.

De föreslagna rättssäkerhetsgarantierna är avsedda att gälla även i mål med gränsöverskridande följder. En gränsöverskridande dimension i munkavleprocesser bidrar till att göra dem än mer komplicerade och besvärliga för svarandena. Ett annat mål med förslaget är att skydda EU-medborgarna och civilsamhället mot munkavleprocesser som inleds i tredjeländer.

Det handlar enligt förslagsställarna om en särskilt skadlig form av trakasserier och hot mot personer som verkar i allmänhetens intresse som består i att mäktiga privatpersoner, lobbygrupper, företag eller offentliga organ inleder grundlösa eller överdrivna rättsprocesser mot parter som framför kritik eller förmedlar budskap som är besvärande för käranden i en fråga av allmänintresse. Syftet med dylika processer är att censurera, skrämja och tysta kritiker genom att tvinga dem att bära

kostnaderna för ett juridiskt försvar till dess att de avstår från sin kritik eller sitt motstånd.

Munkavleprocesser inleds enligt förslagsställarna till skillnad från vanliga rättsprocesser inte för att få en sak prövad i domstol, att vinna en rättsprocess eller att få gottgörelse. De inleds i stället för att skrämma svarandena och uttömma deras resurser. Ytterst är syftet att uppnå en avskräckande inverkan och att tysta svarandena.

Munkavleprocesser kännetecknas ofta av en obalans i maktförhållandet mellan parterna, där käranden till exempel kan ha en starkare ekonomisk eller politisk ställning än svaranden. Även om den inte alltid är ett inslag i sådana mål kan en sådan obalans i maktförhållandet avsevärt förstärka de skadliga effekterna för svarandena och den avskräckande inverkan på deltagande i den offentliga debatten. Munkavleprocesser kan dessutom ha en avskräckande inverkan på andra potentiella måltavlor, som kanske beslutar sig för att avstå från att undersöka och rapportera om frågor av allmänintresse vilket riskerar att leda till självcensur.

Vidare anförs att munkavleprocesser utgör ett missbruk av rättegångsförfarandet och belastar domstolarna i onödan. Olika grunder åberopas av de som inleder munkavleprocesser. Anklagelserna rör ofta ärekränkning, men även överträdelser av andra regler eller rättigheter (till exempel dataskyddslagstiftning eller integritetslagstiftning). Dessa kombineras ofta med skadeståndsanspråk eller ibland förelägganden (som förbjuder eller åtminstone skjuter upp offentliggörandet).

Många munkavleprocesser äger rum i en nationell kontext och har inga gränsöverskridande följder. Ofta är de dock gränsöverskridande och blir mer komplexa och kostsamma samt får ännu mer negativa konsekvenser för svarandena.

Det faktum att material på nätet är tillgängligt över jurisdiktionsgränserna kan leda till "forumshopping" och försvåra den faktiska tillgången till rättslig prövning och domstolssamarbete. Svarande kan dras in i flera rättsprocesser i flera olika jurisdiktioner samtidigt. "Forumshopping" (eller "förtalsturism") är ett fenomen som förvärrar problemet genom att vissa jurisdiktioner uppfattas som mer gynnsamt inställda mot käranden. Denna effekt blir ännu starkare när munkavleprocesser inleds utanför Europeiska unionen.

Bedömning av förslaget

Inledningsvis kan det konstateras att den problematik som behandlas i förslaget i praktiken inte existerar i Sverige. De svenska förtals- och skadeståndsreglerna omöjliggör *de facto* munkavleprocesser och inte heller bestämmelserna om rättegångskostnadsersättning kan utgöra någon större press för att avstå från rapportering om en viss företeelse. Sådana processer är med andra ord i det närmaste ett okänt begrepp i Sverige då det saknas processuella och materiella förutsättningar för dem.

Det sagda innebär inte att det teoretiskt sett inte skulle kunna ske ändring i nationella bestämmelser i framtiden som skulle kunna möjliggöra munkavleprocesser men en sådan utveckling ter sig vid nuvarande tidpunkt synnerligen osannolik.

Till detta kan invändningar resas om att förslaget innebär att det skall kunna gå att föra en process mot en process. Frågan blir då varför det inte skall gå att föra en process mot motprocessen? Förslaget riskerar, tvärt emot vad som angivits vara ett av de angivna syftena, att göra processen även i denna del mera komplicerad och dyrbar. Det naturliga hade varit att ändra de materiella reglerna för talan, inte de processuella, om effektiv ändring varit syftet.

Till detta kommer att frågorna ytterst handlar om press- och yttrandefrihet, något som i Sverige inte första hand regleras processuellt utan via grundlagarna. Att de facto kunna inskränka grundlagarna genom olika rättegångsförfaranden är minst sagt tveksamt, även om syftet är gott.

Den internationella aspekten att utländska processer kan spilla över till Sverige är också svår att förstå för närvarande av samma anledningar som nämnts ovan. De internationella verkställighetsbestämmelserna innehåller inte något som skulle kunna grunda sådana farhågor. Det kan heller inte vara Sveriges roll att tillse att andra länders potentiellt skadliga processer skall förhindras. Det rimliga är att det sker vid källan i de länder det berör genom ändringar av nationell lag, inte genom efterföljande regleringar i andra länder.

Vad gäller rekvisitet att det skall vara ”uppenbart” för att det skall gå att kunna föra en motprocess så kan det konstateras att det är ett synnerligen högt satt rekvisit som i praktiken riskerar att innebära att det man säger sig vilja uppnå blir omöjligt att genomföra. Även på denna grund är förslaget tveksamt.

Det går också att ifrågasätta om flera processer är det bästa medlet för att komma till rätta med det problem som utmålas. Riskerna är uppenbara att fokus hamnar på själva processandet och inte på möjligheterna till att fritt kunna uttrycka sig. Det finns därmed en fara för att förslaget hindrar en fri debatt snarare än hjälper den då det inte omöjliggör processande kring vad som får sägas och inte, tvärtom uppmuntrar det till flera processer. Om begräsning av yttrande- och pressfriheten är önskvärd är delvis en annan fråga men förslagsställaren tycks utgå ifrån att det går att presumera ond tro hos de som inlett en munkavleprocess och att det går att undvika felaktiga motprocesser genom rekvisitet ”uppenbart”, något som inte alls är uppenbart.

Slutsats - förslaget avstyrks

Sammanfattningsvis kan det konstateras att det med stöd av ovan anförda för närvarande saknas anledning att genomföra förslaget i Sverige då riskerna för svenskt vidkommande vad gäller införandet av en i Sverige icke-behovlig lagstiftning som passar illa med den i landet befintliga rättsordningen överstiger eventuella framtida vinster. Förslaget avstyrkes således.

Enligt delegation

Karol Nowak